

Birçok mimari eser yaptırarak Şiraz ve etrafının bayındır hale getirilmesi için çalışan Ebû İshak, Şiraz eski camiine Hudâhâne adıyla bir imaret eklemiş, bazı eserleri de onarmıştır. Şiraz'ı ziyaret ettiğinde Ebû İshak ile görüşen İbn Battûta onun iyilik sever ve âdil bir hükümdar olduğunu söyler. Annesi Tâşi Hatun dinî yapıların inşasına öncülük etmiş, 744 (1343) yılında Şiraz'daki Şah Çerağ'ın üzerine yüksek bir kubbe ve onun yanına bir medrese yaptırarak geniş bir külliye meydana getirmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müstevfî, *Târîh-i Güzîde* (Browne), s. 622 vd.; İbn Battûta, *Tuḥfetü'n-nüzzâr*, I, 227-230; Abdürrezzâk es-Semerkindî, *Matla'ı Sa'adeyn* (nşr. Abdülhüseyn Nevâî), Tahran 1353, s. 218, 242-243, 245, 257; ayrıca bk. tür.yer.; Mîrhând, *Ravzatü's-şafâ*, IV, 455-456, 472, 475-478, 480 vd.; Devletşah, *Tezkire*, s. 292-293; Hândmîr, *Düstûrû'l-vüzerâ* (nşr. Saîd-i Nefîsî), Tahran 2535 şş., s. 239-240; a.mlf., *Ḥabîbü's-siyer*, III, 282-286, 291; Ahmed Ali Hân-i Vezîrî, *Târîh-i Kirmân* (nşr. M. İbrâhîm Bâstânî-yi Pârîzî), Tahran 1370 hş., s. 489-491, 506-511, 542-550; Browne, *LHP*, III, 164-165, 230, 231, 274, 275; Spuler, *İran Moğolları*, s. 162-163; "İncü-yân", *DMF*, I, 348; Erdoğan Merçil, "Yezd", *İA*, XIII, 406; J. A. Boyle, "İncü", *EP* (İng.), III, 1208; P. Jackson, "Muzafferids", a.e., VII, 820; Seyyid Ali Âi-i Dâvûd, "Ebû İshâk İncü", *DMBİ*, V, 141-145.

RIZA KURTULUŞ

İNCÜ

İlhanlı hânedanın özel mülk ve malları hakkında kullanılan bir terim.

Eski Uygurca ve Moğolca belgelerde ençü, incü, ençi şekillerinde yazıldığı ve çeşitli sözlüklerde "emlâk-i hâssa; köle, esir, kul; miras; çeyiz" anlamlarıyla karşılandığı görülen (Doerfer, II, 220-225) incü kelimesinin aslında Çince ying "evlendiğinde geline verilen cârîye" ismi olduğu sanılmaktadır (Clauson, s. 173). Kelime İlhanlılar'da daha çok hükümdarın ve hükümdar ailesinin özel emlâkiyle buralarda yaşayan esir ve kulları ifade etmek için kullanılmış ve bu emlâkle ilgilenen görevlilere incü veya incû denilmiştir. İlhanlılar'dan sonra Fars bölgesini hâkimiyetine alan hânedanın adı da kurucusu bir incü olduğu için Âi-i İncü'dur (bk. İNCÜLLER).

Moğollar'ın Yakınoğu'ya gelmesinden sonra genellikle mahallî hânedanlara ait topraklar İlhanlı hükümdar ve ailelerinin mülkiyetine geçmiştir (Vassâf, s. 211, 230). Müsâdereler ve çeşitli sebeplerle sahip-

sız kalan yeni toprakların da eklenmesiyle bu arazilerin genişlediği görülmektedir. Meselâ Vezir Şemseddin Cüveynî'nin yıllık 360 tümen (3.600.000 dinar) geliri olan emlâki azledilmesiyle birlikte incüye dönüşmüştür. İlhanlı hükümdarlarının zaman zaman satın almak suretiyle de şahsî incülerine (incü-yi hâs) toprak kattıkları bilinmektedir. Ayrıca Ani örneğinde olduğu gibi bazı şehirlerin hükümdarın şahsî mülkü haline geldiği anlaşılmaktadır. İncü-yi hâs ile ilgili işler Dîvân-ı İncü veya Hükümet-i İncü adı verilen bağımsız bir daire tarafından yürütülmüş (Aksarâyî, s. 228; Vassâf, s. 349), gelirleri de hükümdarın özel hazinesinde toplanmıştır. Ailenin diğer mensuplarına ait incüler ise genellikle mahallî hânedanların temsilcileri, Moğol emîrleri veya üst düzey bürokratlar tarafından idare edilmiştir. Belgelerden Geyhatu'nun bütün Anadolu'daki incüleri Emîr Tâycü'ya ve Olcaytu'nun yalnız Aksaray'dakileri Oktâ adlı emîre emanet ettiği öğrenilmektedir.

İncü arazilerinin genişliği hakkında kaynaklarda yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak Vassâf'ın kayıtlarına bakılırsa sadece Şiraz'daki topraklar Argun Han zamanında (1284-1291) 600.000 ve Gâzân Han zamanında (1295-1304) 1 milyon dinara mukâtaaya verilmiştir (*Târîh*, s. 231, 268, 317). Yine Fars eyaletindeki incülerin 692'de (1293) dört yıllık bir süre için 1000 tümene (10 milyon dinar) mukâtaaya verildiği bilinmekte ve bu emlâkin, özellikle Şiraz'dakilerin devlete ait divânî arazilerle şahsî mülklerden daha büyük olduğu görülmektedir (Petrushevsky, II, 455). İncülerin kullanımı ve işletme şekilleri hakkındaki bilgiler dağınık ve yetersizdir. Bu arazilerin bazı vergilerden muaf tutulduğu ve vergi işlerinin divânî arazilerinki gibi genellikle belirli aileler tarafından mukâtaa suretiyle yürütüldüğü anlaşılmaktadır (Vassâf, s. 231, 268, 317, 349). Görünüşe göre, İlhanlı hükümdarlarının incüler üzerinde sahip oldukları haklar mutlak bir mülkiyetin gerektirdiği bütün şartları taşıyordu. Hükümdar bu arazileri dilediğinde bir kimseye bağışlayabilmekteydi; bu durum, incü arazilerinin bir kimsenin özel mülkü haline dönüşebileceğini göstermektedir. Bunun yanı sıra hükümdarın incü arazisini vakfetmesi de söz konusu idi. Gâzân Han, Tebriz yakınlarında Şen-i Gâzân (Gâzâniyye) adıyla yaptırdığı eserlerin giderlerini kendi incüsünün gelirlerinden şer'î usullere göre tayin etmişti. Hükümdarın veya hânedan üyelerinin incüleri çocuklarına miras kalabiliyordu. Bu

veraset hukukuna dayanarak şehzadelikleri sırasında Argun, Ahmed Teküder'e, Gâzân Han da Baydu'ya karşı babalarının Fars'taki incü arazileri üzerinde hak iddiasında bulunmuşlardı.

Gâzân Han zamanında toprakla ilgili bütün meseleler ele alınırken incüler üzerinde de önemle durulmuştur. Önce ülkedeki toprakların genel bir tahriri yaptırılarak vilâyetlere gönderilen yazıcıların köy köy dolaşip "defâtîr-i kanûn" adı verilen defterlere bütün özel mülk, incü ve vakıf arazileri kaydetmeleri sağlanmış, arkasından da 703 yılı başlarında (Ağustos 1303) askerî güzergâhlarla yaylak-kışlak yolları üzerinde bulunan araziler Moğol askerlerine iktâ olarak dağıtılmıştır. Dağıtılan bu araziler arasında incülerin de bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu uygulama Gâzân Han'ın ölümünden (703/1304) sonra bütün ülkeye yaygınlaştırılmamıştır. İncü uygulaması İlhanlı Devleti'nin yıkılışından sonra Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Safevî hânedanları tarafından "hassa" ve "hâlîsa" adları altında devam ettirilmiş (Şems-i Münşî, I/2, s. 369; II, 309; Abdullah b. Muhammed el-Mâzenderânî, s. 42, 165, 220).

BİBLİYOGRAFYA :

Doerfer, *TMEN*, II, 220-225; Clauson, *Dictionary*, s. 173; İbn Bibî, *el-Evâmirü'l-Alâ'iyye*, s. 722; Reşîdüddin, *Câmi'ü't-tevârih* (nşr. Abdülkerim Alioğlu Alizâde), Bakü 1957, III, 22, 102, 105, 110, 113, 171, 206, 211, 218, 263, 291, 342, 425, 479, 513-514, 519, 537, 553, 559, 596, 598; Aksarâyî, *Müsâmeretü'l-aḥbâr*, s. 134, 170, 180, 228, 305; Vassâf, *Târîh* (nşr. Muhammed Mehdi), Tahran 1338, s. 56, 126, 211, 230-231, 265, 268, 317, 319, 330, 340, 349, 363, 404, 445, 471; Müstevfî, *Târîh-i Güzîde* (Nevâî), s. 558; Şems-i Münşî, *Destürü'l-kâtib* (nşr. Abdülkerim Alioğlu Alizâde), Bakü 1971-76, I/2, s. 369; II, 309; Abdullah b. Muhammed el-Mâzenderânî, *Risâle-i Felekiyye* (nşr. W. Hinz), Wiesbaden 1952, s. 42, 165, 220; Şemsî Şerîk-i Emîn, *Ferheng-i İştîlâhât-ı Divânî-yi Deurân-ı Moğol*, Tahran 1357, s. 51-55; I. P. Petrushevsky, *Keşâverzî ve Münâsebât-ı 'Arzî der-İrân-ı 'Ahd-i Moğol* (trc. Kerîm Keşâverz), Tahran 2535 şş., II, 448-458; A. K. S. Lambton, *Continuity and Change in Medieval Persia*, London 1988, s. 118-129; a.mlf., *Landlord and Peasant in Persia*, London 1991, s. 77-79; Osman G. Özgüdenli, *Gâzân Hân ve Reformları (694/1295-703/1304)*, (doktora tezi, 2000), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 18, 220, 242-243, 297; W. Barthold, "İlhanlılar Devrinde Malî Vaziyet" (trc. Abdülkadir İnan), *THİTM*, I (1931), s. 149-152; Gottfried Herman, "Ein persischmongolischer Erlaß aus dem Jahr 725/1325", *ZDMG*, CXXV (1975), s. 317, 319-320, 329, 333; Kazuhiko Shiraiwa, "İncü in the Jâmi' al-tavârikh of Rashid al-Din", *AOH*, XLII/2-3 (1988), s. 371-376.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ